

Clement Carew : de zegen der godsvrucht

<https://hdl.handle.net/1874/354602>

gec.

(2)

CLEMENT CAREW.

DE ZEGEN DER GODSVRUCHT.

Naar het Engelsch.

TE ROTTERDAM,
bij M. WIJT & ZONEN.
1866.

[154]

CHAMBERLAIN'S

DEPARTMENT OF THE ARMY

OFFICE OF THE CHIEF OF ENGINEERS

CLEMENT CAREW.

I.

Ik wandelde op een namiddag met mijn vriend HENDRIK BERTRAM, alom bekend als een der ijverigste leeraars der volkrijke gemeente van St. James, toen wij eensklaps door eene hevige donderbui overvallen werden. De geweldige stortregen deed de straten aan eene rivier gelijken, en dreef ieder, om eene plaats te zoeken, waar hij kon schuilen. Er waren echter geene behoorlijke schuilplaatsen in die armoedige gemeente, maar mijn medgezel, die haar ten naauwkeurigste kende, zeide mij, dat hij mij naar het huis van een vriend wilde brengen, die dichtbij woonde en het zich zeker eene eere zou rekenen ons beschutting onder zijn dak te verleenen. » En, » voegde HENDRIK BERTRAM er bij, » ik moet u zeggen, dat hij wel de kennismaking waard is, misschien meer dan iemand anders in mijne gemeente. Ik beschouw hem als een der merkwaardigste mannen, met wie ik ooit in aanraking kwam. »

» Hoe dan ? »

» Wel, indien gij hem kunt overhalen, om u zijn levensloop te verhalen, zooals hij mij eens gedaan heeft, dan zal het u spoedig blijken. Zijn voorbeeld wijst treffend aan, dat indrukken, vroeg ontvangen, krachtig op het gemoed werken. Hij zal u spreken van een

leeraar, reeds lang overleden, die een wonderlijken invloed uitoefende en nog uitoefent op zijn hart en leven. Ik had van dien leeraar gehoord, eer ik CLEMENT CAREW — zoo heet de vriend, dien ik bedoel — ooit ontmoette, en ik verbaas mij niet, dat zijn aandenken geliefd en geëerd is bij degenen, die hem kenden. Waren er vele zulke arbeiders in onzen wijngaard, wij behoefden noch de oneenigheden noch de proselietenmakerij te vreezen, waarvan wij thans zooveel hooren."

Terwijl BERTRAM sprak, bleef hij staan voor een kleinen winkel, die er van buiten redelijk wel uitzag. Toen wij binnentraden, vonden wij den eigenaar, een timmerman en kastenmaker, bezig met een meubelstuk, dat juist gereed was, te polijsten. Hij was zoo verdiept in deze bezigheid, dat hij ons niet hoorde binnenkomen, en ik had daardoor gelegenheid hem een paar oogenblikken onopgemerkt te bespieden. Niets bijzonders kenmerkte zijn uiterlijk. Hij was een klein, mager man, omtrent veertig jaren oud, met aanmerkelijke spierkracht toegerust, met schoon haar en roodachtige bakkebaarden, een breed voorhoofd en een ernstig gelaat, een man, die wat hij deed volledig deed, gelijk thans, die naauwgezet was voor zich zelve en misschien streng in zijne handelwijze ten opzichte van anderen; — dit was het wat ik met een vlugtigen blik omtrent hem opmerkte. — De strengheid van zijn gelaat verdween echter terstond, toen hij opzag en den vriendelijken groet van mijn medgezel ontwaarde. In zijn zoo ernstig oog was iets trouwhartigs en welwillends, en zijne manieren duiden zoowel hartelijkheid als verstand aan.

De heer BERTRAM stelde mij aan hem voor als een oud akademievriend, en voegde er bij, dat hij in mij het verlangen had opgewekt, om met hem kennis te maken. » Want gij weet, CLEMENT! ik zeg altijd, dat uwe geschiedenis belangrijker is, om gehoord te worden.

dan de beste preek, en gij hebt niet dien tegenzin om daarvan te spreken, dien menigeen in uwe plaats zou gevoelen." De man rigtte zich op, en terwijl hij het leder, waarmede hij gepolijst had, nederleide, beschouwde hij mij aandachtig, alsof hij mijn gemoed met het zijne wilde vergelijken, om te ontdekken, of wij voor elkander berekend waren. Vervolgens wendde hij zich tot BERTRAM en antwoordde: „Ik heb daarin geen tegenzin, mijnheer! Wel had ik dien vroeger, toen het oordeel over mij mij meer waard was, dan het voortaan zal wezen. Ik ben reeds lang daarboven verheven.”

Hij sprak met zekere deftige vastberadenheid, gelijk iemand, die nagedacht heeft over en tevreden is met zijne besluiten. Ik begon belang in hem te stellen en werd overtuigd, dat zijne geschiedenis waard was, om gehoord te worden. Ik zal de zamenspraak, die hierop volgde, niet vermelden, maar overgaan, om de levens-geschiedenis van CLEMENT CAREW zóo naauwkeurig mogelijk met zijne eigen woorden mede te deelen.

Mijn vader was een timmerman in het klein, en ik kan zeggen een hoogst eerlijk man. Hij en mijne moeder waren fier op den goeden naam, dien zij droegen, en beroemden zich, dat zij steeds vrij gebleven waren van bedeeling der gemeente. Voorwaar, geene gemakkelijke zaak in deze dagen! Wij woonden in een overbevolkt en ongezond gedeelte van B., en wij hadden met vele anderen daar ter plaatse het uitzigt op een kerkhof, hetwelk zóó vol was, dat schedels en beenderen voortdurend opgegraven moesten worden, als men een nieuw graf wilde delven. Zelden was men in onze nabuurschap vrij van de eene of andere soort van koorts, waaraan vooral kinderen bezweken. Moeder zeide altijd, dat het de bedorven lucht van de begraafplaats was, die hare drie kinderen, die tusschen

mij en mijne zuster BETSY in waren geweest, had ge- dood, en dat zij zelve daardoor zoo zwak en ziekelijk was geworden. Maar ofschoon zij er dikwijls met vader over sprak, om naar eene gezonder buurt te verhuizen, zij kwam er nooit toe, want juist de slechte naam onzer woonplaats deed de huur geringer zijn, en wij konden geen geld besparen voor de ver- huizing. Het was eerst in een jaar, waarin eene vreeselijke koorts te B. woedde, die meer dan een derde van de bewoners onzer buurt grafwaarts sleepte, dat de overheden op den treurigen staat van deze opeengehoopte woningen en de ongezonde lucht, daar- door veroorzaakt, de aandacht vestigden. Dit had ten gevolge, dat het kerkhof gesloten werd. Helaas, voor hoevelen kwam die maatregel te laat!

Ik was toen juist vijftien jaren oud, en had gedu- rende twee jaren de Zondagschool van den eerwaardigen ERNEST PENRHYN geregeld bezocht, gelijk ook avond- lezingen, die door hem in ons distrikt tot stand waren gebragt. Hij was een arm leeraar, maar een zoo merkwaardig man, dat ik wel eerder over hetgeen hij was dan over hetgeen hij deed moet spreken.

Er zijn menschen, die de Almagtige met eene eigen- aardige kracht heeft toegerust, om hunne natuurgeno- ten te leiden, niet alleen door hun woord, zelfs niet door hun voorbeeld op zich zelf, maar door eene aan- geboren eigenschap, die zij bezitten, en waarvan zij zich zelve dikwijls naauwelijks bewust zijn. Tot de zoodanigen behoorde de Heer PENRHYN. Eenvoudig, waarheidlievend, onbeschrijfelijk ernstig scheen hij nooit aan zich zelve te denken. Met hart en ziel was hij bij zijn werk; hij roemde er in en had er zich ge- heel aan toegewijd. Vroeg en laat was hij er mede bezig, terwijl hij naauwelijks vermoeijenis scheen te gevoelen. Waar ook lijden of behoefte was, daar vond men hem tot hulp, tot raad, tot bemoediging.

Hij was hoogst beminnelijk. Ik heb andere voortreffelijke leeraars ontmoet, die hun werk getrouw volbragten, maar nooit zag ik iemand, die met zulk eene zuivere liefde voor zijn pligt arbeide als hij. Het was die liefde, welke hem staande hield, dikwijls onder een last van lijden, waaronder een sterker man bezwiken zou zijn. Hij had eene jonge vrouw, die hem in alles tot bijstand was. Een waardig man zeide eens naar waarheid, dat zij alleen zoo goed als twee leeraars was. Zij had een lief uiterlijk; donker was haar haar en oog, en hare blozende wangen deden aan ontluikende rozen denken. Hij was ook schoon, maar bleek, had blaauwe, vriendelijke oogen, blond haar en eene zwakheid in zijn blik, die pijnlijk aandeed. Hij was omtrent vijf en dertig jaren in dien tijd, waarvan ik spreek, zij nagenoeg zes jaren jonger. — » Mynheer! ik wenschte wel, dat ik dat paar voor u kon brengen, zooals ik gewoon was het te zien, zooals ik het nog in mijne verbeelding zie. Inderdaad liefelijk en bekoorlijk was hun uiterlijk, maar nog veel meer hun leven". —

Ik kan moeilijk zeggen, hoezeer wij, knapen, PENRHYN beminden, onzen meester, zooals wij hem noemden. Toen hij eerst in die gemeente kwam, hadden sommige woeste jongens gepoogd zijn onderwijs en ander werk bespottelijk te maken; maar hij won spoedig het hart van de meeste kweekelingen, deels door strengheid, deels door liefde: want hij kon streng wezen en zelfs boos worden. — Weldra had hij dan alles op de scholen naar zijn zin ingerigt, en wij waren zoo diep overtuigd van zijne voortreffelijkheid en van zijne liefderijke belangstelling in ons welzijn, dat wij hem blindelings gehoorzaamden. Het was niet alleen in de schooluren, dat wij hem zagen, hij bezocht ook onze woningen; en waar wij hem ook ontmoetten, wij spraken met hem onbevreesd, vrijmoedig. Hij was ge-

woon te zeggen, dat zijne kweekelingen hem over alles moesten raadplegen, zoowel over hun werk als over hunne uitspanningen. En nooit was hem iets voor iemand hunner te veel. Hij beijverde zich evenzeer, om een gebroken speeltuig voor een ziek kind te herstellen of om een dommen jongen een nieuw spel te leeren, als om zijn onderrigt onderhoudend of de vertooningen van de tooverlantaarn vermakelijk te doen zijn. Altijd was hij er op uit, om ons geluk te bevorderen. Geen menschelijk hart was ooit meer vervuld met liefde tot anderen.

Ik kwam eerst later te weten, hoe arm PENRHYN en zijne vrouw waren; maar al ware hun inkomen ook nog zoo groot geweest, zij zouden het altijd met behoeftigen hebben gedeeld. Want weldoen was zoowel hun beginsel als hunne natuur.

Eene innige betrekking was er tusschen hen en mijne ouders. Als vader de koorts had, werd hij door den heer PENRHYN trouw en langdurig bezocht. Hij verpleegde hem als een broeder en verzachtte de stervensure van hem met de dierbare beloften van het evangelie.

Hoe vreeselijk heerschte de koorts in onze buurt! Levendig herinner ik mij dien tijd van schrik en verslagenheid, waarin sommigen zich zoo zelfzuchtig, anderen zich zoo edelmoedig en zelfverloochenend betoonden. Nacht en dag was de heer PENRHYN tot hulp gereed. Waar de koorts het hevigst woedde, en anderen bevreesd waren zich te wagen, daar waart gij zeker hem te vinden, wakende, troostende, alles doende wat in 's menschen magt is om te doen. Het was reeds eene bemoediging op zich zelve zijn vriendelijk gelaat te zien en zijne liefelijke stem te hooren. Men zeide, dat hij troost en hoop met zich bragt. Ook zijne vrouw, die, om haar kind te verzorgen, te huis bleef, was altijd bezig om verkwikkingen voor de zieken te bereiden, terwijl zij haren man steeds

met de meeste hartelijkheid ontving, wanneer hij eenige weinige uren verpoozing van zijn arbeid had; hetgeen slechts zelden gebeurde.

Onze vader dan stierf, gelijk zoo menigeen rondom ons, en op den dag van zijne begrafenis werd mijn zusje BETSY ziek. Dat lieve meisje, hoe jong ook, had den leeraar zoo hartelijk lief, als iemand onzer. Toen de ziekte op het ergst was, had hij altijd nog een oogenblik gevonden om haar te vermaken, en zij kraaide van vreugde, als zij zijne stem hoorde. Maar nu lag zij in de armen van moeder, doodelijk krank, en toen onze leeraar, op haar ziende, met eene trilling in zijne vriendelijke stem zeide: »wat, is mijne BETSY ook ziek?» kon zij nog juist hare kleine hand uitstrekken en eene poging doen, om de mouw van zijn jas te streelen; en dat was alles. Zij stierf na drie dagen, onze BETSY, de lieveling van ons allen, die dikwijls onzen vader tot troost was geweest. Naast hem werd zij begraven. Ach! zij was beter bij God dan bij ons, gelijk ons maar al te spoedig bleek.

Moeder deed in dien bangen tijd voor hare naburen wat zij vermogt. Zij zeide, dat het niet natuurlijk was zulk een voorbeeld als dat van den leeraar te zien en het niet na te volgen. Zij bewees hare liefde ook aan iemand, over wien ik thans nader moet spreken. — Er was eene familie in onze nabijheid, STEELE genaamd, — een vader en eene moeder, die slechts één zoon hadden, PHILIP geheeten. Als kinderen waren deze PHILIP STEELE en ik speelmakkers; maar toen wij tot knapen waren opgegroeid en naar school gingen, ontstond er een geest van naijver tusschen ons en een sterke weerzin van elkander. Hij was een paar jaren ouder dan ik, en hij had eene wijze van zich voor te doen, waardoor hij zich bemind maakte. Ik daarentegen was van nature ernstig, stil en ingetrokken. Toch geloof ik, dat PENRHYN mij in

zijn hart de voorkeur gaf, hoewel hij veel te wijs en regtvaardig was zulks openlijk te toonen. Toen zijn doordringend oog ontdekt had, dat wij elkander niet genegen waren, bestrafte hij ons, elk in het bijzonder, meer dan eens daarover. Maar het gelukte hem niet ons tot onderlinge liefde te brengen; en toen moeder PHILIP in een kwaadaardigen aanval van koorts verpleegde, en met Gods hulp hem van den dood redde, bleef mijn hart koud voor hem, mijn natuurgenoot, wiens leven ter naauwernood behouden was gebleven. Ik zeide alleen, dat het gelukkig voor hem was zulk eene verzorgster te hebben gehad, en dat hij daaraan wel gedachtig mogt wezen. Hij haatte mij hierop meer dan ooit vroeger, en misschien niet zonder oorzaak. —

De heer TUDOR, de rector of hoofdgeestelijke te B., een zeer geleerd man, maar van wien gezegd werd, dat hij zich door zijne schoone vrouw liet leiden, had dadelijk bij het verschijnen der koorts de stad verlaten. Hij was niet sterk, en zij overtuigde hem, dat hij deswege te vatbaarder was voor besmetting. Het was eene grove dwaling, naar mijn oordeel, daar menigeen, die, gelijk mijne moeder, reeds lang zwak was geweest, gespaard bleef. De heer TUDOR dan vertrok, terwijl hij aan de onder hem gestelde leeraren in dien tijd van vrees en ellende het werk in de gemeente overliet. Zij deden dat voortreffelijk, en spaarden nooit zich zelve. Maar zij overwerkten zich. De een na den ander bezweek onder de inspanning; en op een warmen namiddag, toen de koorts reeds van onze plaats geweken was, fluisterde men, dat de leeraar PENNYN daardoor was aangetast. Toen sloot moeder hare armoedige woning, vond een nabuur, die zich met de zorg voor mij belastte, en ging heen, om de hulp, die haar mogelijk was, te bewijzen aan PENNYN en zijne jonge vrouw.

Zij vond hem zeer erg ziek. Een ganschen dag en nacht wanhoopten de geneesheeren aan zijn behoud. Maar zijn werk was nog niet afgedaan. Hij herstelde; en toen hij in staat was te reizen, werd hem aanbevolen, om naar eene aan zee gelegen plaats te gaan, ten einde te beproeven, wat verandering van lucht en rust voor zijne gezondheid zouden uitwerken. — Middelerwijl had er in mijn gemoed en gedrag geene verbetering plaats. Mijne afkeerigheid van PHILIP STEELE was geklommen tot een afschuw, dien ik geene moeite deed te verbergen noch te verwinnen. Wij scholden elkander steeds uit, en waren telkens op het punt van een hevig gevecht. Ik was verwoed, dat mijne moeder zulk een ontaard wezen, als ik hem achtte, had opgepast; en hij werd evenzeer in hevige drift ontstoken, dat dit hem telkens herinnerd werd. »Ik had uwe moeder niet noodig,» sprak hij, terwijl hij mij met vlammen blik aanzag, »ik heb haar niet ontboden. Ik wenschte, dat zij maar te huis was gebleven.» »En ik zou wenschen, dat zij het gedaan had,» antwoordde ik eens; »ik wilde, dat gij aan de koorts gestorven waart; dat zou eene uitnemende zaak geweest zijn.»

Terstond nadat ik dit had gezegd, beschuldigde mij mijn geweten. Was dit overeenkomstig dien geest, waarmede mijn leermeester zich zoo beijverd had mij te bezielen? Maar het was te laat; ik had die woorden uitgesproken, en ik zag uit den boosaardigen blik van PHILIP's oog, dat hij ze nooit zou vergeten.

Na de koorts kwam er hongersnood in onze stad. Nooit vroeger was daar zulk eene ellende geweest. Er was letterlijk geen werk te krijgen. Moeder deed haar uiterste best, om genoeg voor ons onderhoud te verdienen door voor anderen te wasschen; ik hielp haar zooveel mogelijk. Maar, hoe wij ook werkten, onze meubelstukken werden, het eene voor het andere na, verkocht, om huur te betalen en voedsel te bekomen,

niet goed, gezond vleesch, maar droog brood. Tijdens vaders leven hadden wij nooit gebrek gekend; wij hadden wel zuinig geleefd, maar nooit waren wij van het noodige verstoken geweest om den honger te stillen, terwijl wij tevens nog iets konden sparen voor naburen, armer dan wij. Maar nu was het geheel anders. Ik werd nooit meer verzadigd. Ik benijdde den geringsten winkeljongen, die een maal had om zich te voeden, den minsten bediende in de keuken van een rijken edelman.

De heer PENRHYN had beloofd mij eene plaats in den winkel van een kastenmaker te zullen bezorgen, waar ik het ambacht volledig kon leeren kennen, waarin mijn vader, die een kundig werkman was geweest, mij reeds onderrigt had.

Maar ik zelf wenschte eene dienst in eene familie, waardoor ik mij voedsel en kleeding kon verschaffen en daarenboven iets van de wereld zien. Wij verlangden naar de terugkomst van den heer PENRHYN, die, gelijk wij wisten, ons zoowel zou raden als bijstaan.

Middelerwijl begon moeder, die door de vroeger heerschende ziekte niet was aangetast, weg te kwijnen door eene voortdurende koorts. Nooit was zij sterk geweest, en de arbeid en ontbering, die zij zich thans moest getroosten, waren voor haar niet langer te verduren. Ik vervulde in dien zoo droevigen tijd mijn plicht bij haar, maar ik kon haar niet redden, die wegteerde door gebrek aan voedsel en rust. Op een namiddag lag zij op haar schamel bed, terwijl ik mijn best deed haar strijkwerk af te maken. Hare oogen waren gesloten, en zij haalde diep adem, alsof zij sliep, zoodat ik zeer verwonderd was haar mij met eene zwakke en gejaagde stem te hooren roepen: » CLEMENT, CLEMENT." Ik snelde naar haar toe met het strijkijzer in mijne hand; » Leg dat neder," zeide zij,

met een vreemden blik mij aanstarende; »er is nu niet aan gelegen dat werk te doen, mijn lievert! Ga hier bij mijn bed zitten. Ik zal nooit meer strijken, CLEM! ik zal niet lang meer op de wereld zijn, en ik heb zooveel smart in mijn leven gezien, dat ik blijde ben heen te gaan, behalve voor u. Ik verlang er naar,” riep zij, terwijl zij met een ernstigen blik naar mij opzag. »Ik begeer te wezen, waar de ongelukkigen vrij zijn van leed, en waar de vermoelden rust hebben. Daar is weinig rust voor de armen aan deze zijde van het graf, maar rust is er voor hen bij God. O mijn lieveling!” zeide zij met een diepen zucht, »ik zou gelukkig sterven, als ik slechts nog eens den leeraar kon zien en hem verhalen wat er in mijne ziel omgaat omtrent mijn jongen. En hoe gaarne had ik, dat hij hier eens voor mij bad en mijne oogen sloot, zooals die van mijn man! Waarom is de dierbare leeraar weg?”

Ten diepste ontroerd was mijn hart. Ik kon niet weenen. Ik kon niets doen dan hare handen streelen en kussen. Ik kon mij niet voorstellen haar te zullen verliezen. Onmogelijk scheen het mij, dat ik alleen gelaten zou worden en een hulpelooze wees van vijftien jaren zijn. Ik beproefde voor haar te bidden, maar mijne keel was toegenepen, en ik kon de woorden nauwelijks uitspreken. Zij gaf er geen acht op; zij scheen geheel verward en afwezig met hare gedachten. »Ik heb zulk eene begeerte naar soep;” zeide zij op eens, terwijl zij mij met een hongerigen, gretigen blik aanstaarde, die mij een stervenden hond herinnerde, welken ik eens gezien had. »Hoe goed zoude mij nu een bord soep van den leeraar doen,” sprak zij met een wilden lach. »En hij zoude het mij geven, al ware het de laatste druppel, dien hij in zijn huis had.” Ik zag in de kast; daar lag een stuk oudbakken brood en daarbij een weinig thee in een blaauw papier; dat

was alles. Ik maakte voor haar een kop van de thee gereed, en zij nam er een teugje van. »Ach! het heeft niets van soep,» zeide zij; »daardoor zou ik waarschijnlijk herstellen.» Zij nam mijne hand en kustte die. CLEM, mijn jongen! gij zijt een goede zoon voor mij geweest, en ik weet, dat gij altijd doen zult wat de leeraar zegt. Hij zal een vriend voor u wezen, als ik ben heengegaan.”

Ik wierp mij op het bed, en smeekte haar niet zóó te spreken. Het was mij, alsof ik krankzinnig zou worden. Ik gevoelde, dat ik beproeven moest haar eenige hulp te verschaffen, doch ik wist niet, hoe en waar. Ik haalde eene arme weduwe, aan wie zij dikwijls weldaden had bewezen (eene welwillende vrouw, ook moeder); ik verzocht haar te komen, in onze kamer te blijven en het strijkwerk ten einde te brengen. Toen liep ik half krankzinnig heen. Het was juist kerstmis, en de winkels waren rijkelijk met voorraad voorzien, met alles wat een armen, uitgehongerden jongen in verzoeking kon brengen. Ik liep, totdat ik een aanzienlijker gedeelte van de stad bereikt had, dan het onze; toen stond ik stil, om adem te scheppen. Ik was bij een grooten slagerswinkel, waarin eene menigte menschen zich bevond, op den kouden, donkeren namiddag vleesch koopende. Er schenen naauwelijks genoeg bedienden aanwezig, om zoovelen te helpen. Ik stond daar steeds te wachten, terwijl de een na den ander met zijn voorraad heenging. Daar was vleesch in overvloed — vleesch, waardoor het leven van moeder gered kon worden.

Eensklaps wierp eene vrouw, die dicht bij mij stond, en die met een der winkelbedienden over een stukje vleesch in twist was geraakt, dit stukje op den grond en volgde hem tot achter de toonbank. Het vleesch viel op den steenen vloer naast mij. Ik bukte mij en raapte het op. Snel, als de bliksem, kwam de ver-

zoeking. »Neem het,» fluisterde zij mij in, »en red uwe moeder.» Ik verstopte het onder mijn gescheurd kleed, en sidderende van angst sloop ik ongemerkt weg. Ik verzeker u, dat ik toen niet wist wat ik deed. Ik dacht aan niets anders dan aan de vreugde van moeder, wanneer ik haar soep verschaftte. — Ik liep voort, zonder te durven omkijken. Eensklaps hoorde ik een schrikverwekkend geroep: »Houdt den dief.» Zouden zij mij bedoelen? De onderstelling was reeds genoeg voor mij. Ik vloog als een pijl uit den boog met slechts ééne gedachte en bedoeling, de schande te ontvlugten, die mij bedreigde. Ik een dief! Als een waanzinnige spoedde ik voort, en toen ik den hoek van eene straat om was, keek ik eens om. O wee mij! ik zag menschen loopen, die mij vervolgden. Ik zag ze met dien enkelen blik, en het geschreeuw werd al luider en luider: »Houdt den dief, houdt den dief.» Mijne hersenen gloeiden, mijn hart scheen te breken. Maar ik holde steeds voort, totdat ik ergens tegen aanliep, waardoor ik op den grond viel en bedwelmd werd. Maar ik stond spoedig weder op, en terwijl het bloed uit mijn voorhoofd vloeide, ijelde ik voort, zoo mogelijk nog sneller dan te voren. Die val echter had mijne vervolgers veld doen winnen; zij waren mij dicht op de hielen. De menschen, die ik voorbij snelde, keken om, ten einde den uitslag van mijne wanhopige vlugt te zien, en sommigen voegden zich bij mijne vervolgers. Ik hoorde hen vlak achter mij, en ik gevoelde, dat ik het op moest geven. Plotseling wierp ik het vleesch weg, en deed nog eene laatste poging, eene poging der wanhoop. Een oogenblik later werd ik van achteren aangegrepen, en ik bevond mij in de handen van een paar sterke politiebeamten.

Mijne pet was afgevallen, mijn gelaat met bloed bedekt, en ik dacht, dat ik wegens overspanning en zwakheid nooit meer adem zou halen; maar ik viel

toch niet flauw. Ik behield mijne bezinning, en werd tusschen die twee onmeedoogende reuzen voortgesleept. Men staarde mij aan, schold mij uit, en ik werd gevolgd door den slager, door zijne bedienden en door eene menigte menschen van de gemeenste soort. Toen wij den hoek van de straat omgingen, zag ik eene mij bekende buurvrouw staan, die met ontzetting uitriep: > De hemel beware ons. Is dat CLEM niet? Hij wegens diefstal gevangen genomen! Ach! wat zal zijne moeder wel zeggen. Het zal haar dood zijn."

Vreeselijke aanvallen van wanhoop had ik gedurende den nacht. Het denkbeeld van zelfmoord kwam gedurig bij mij op. Telkens vroeg ik mij zelve, of ik in waarheid dien diefstal had gepleegd — ik, tot heden zoo eerlijk. Ja, ik had dien bedreven!

Zulke vergrijpen, als het mijne, waren in dien tijd van gebrek verbazend talrijk, en de overheden waren genoodzaakt omtrent mij gestreng te zijn tot een afschrikkend voorbeeld. Ik ging naar het gerechtshof met een barsch, woest uiterlijk. Ik zag de menigte van gezigten, die mij aankeken, en ik hoorde vreemde woorden; maar het was mij, alsof ik noch zag noch hoorde, totdat plotseling eene stem in mijn oor klonk. Bij het vernemen daarvan werd ik ten hevigste ontzet; mijne gansche ziel was een en al aandacht. PHILIP STEELE *trad als getuige tegen mij op.* PHILIP STEELE had mij zien staan bij de toonbank van den slager, terwijl hij op de klanten lette, die kwamen en gingen. Hij had bemerkt, dat ik het vleesch opraapte (hij zeide er niet bij: van den grond), dat ik het onder mijn kleed verborg en wegging. Hij had aan de bedienden terstond mededeeling gedaan van den diefstal, en had zich bij hen gevoegd, terwijl zij mij vervolgden. Dit alles verhaalde hij met eene helder klinkende stem en op zulk eene kinderlijk eenvoudige wijze, als terstond vertrouwen inboezemt. Hij werd niet alleen geprezen

wegens de juistheid, waarmede hij getuigenis aflegde, maar ook wegens de onverwilde aangifte van den diefstal. Want wat die aangifte betrof, ik zoude zonder haar de straf ontkomen zijn, daar niemand, dan hij, bemerkte had, dat ik het vleesch wegnam, maar wel velen, evenals de politiedienaars, gezien hadden, dat ik het wegwierp. Dat monster, hetwelk mijne moeder teruggebracht had van de poorten des doods, had den zoon der weduwe bespied en betrapt. Ik vestigde mijn blik op hem, een moordenden, een Kain's blik, maar ik sprak niet. Ik wilde dáár zwijgen. De tijd zou komen, waarin ik zoowel zou spreken als handelen. Want ik wilde mij wreken, al moest het mij ook mijn leven kosten.

Mijn hart was nu meer dan ooit verhard. Ik weerstond alle bedreigingen; ik weigerde op eenige vraag antwoord te geven. Ik stond daar sprakeloos, met een barsch gelaat, schichtig, gelijk een opgejaagd dier, in de engte gedreven. Zij mogten met mij doen wat zij wilden, ik stoorde er mij niet meer aan. — Maar toen ik plotseling op een afstand het bleek gelaat van mijn leeraar zag — ach, hoe was hij veranderd! — en de droevige uitdrukking van zijne medelijdende oogen aanschouwde, toen begaf mij op eens mijne kracht; mijn weerbarstig gemoed smolt als sneeuw voor de zon. Mijne handen naar hem uitstreckende, riep ik ten bitterste schreijende uit: »Mijn meester! mijn leeraar! ik nam het weg; maar moeder was stervende. Ach, dat ik zelf ware gestorven, eer ik zulk een vergrijp had begaan!"

II.

Ik kwam in de gevangenis als een eerlijke jongen, eerlijk van hart, niettegenstaande het kwaad, dat ik had bedreven. Ik kwam er uit als een dief, wat mijn

voornemen en mijne keuze betrof. Ik ontmoette daar dieven, mannen, wier beroep het was te rooven, en ik beloofde hun gelijk te worden. Zij verhaalden mij van overvloed van spijzen, die men stelen kon, en schetsten mij een vrolijk, lustig leven. Zij zeiden mij, dat het met mij, als ik eerlijk wilde zijn, gedaan was, dat ik jaren en jaren leven kon en steeds mij van kwaad onthouden, maar dat vroeger of later mijn ongeluk mij zou dringen en mij op nieuw medeslepen tot het kwade. Dit alles verklaarden zij mij; ik geloofde hun en gaf hun mijne toestemming. Hoe kon ik anders?

Aldus ging ik uit de gevangenis, toen mijn straftijd voorbij was. Het was mijn plan, om mij naar de plaats te begeven, waar ik met mijne nieuwe makkers afgesproken had te zullen komen, en om dan verder te beproeven iets omtrent mijne moeder uit te vorschen. Maar de leeraar stelde zich mij in den weg, alsof hij reeds lang mijne gedachten vernomen had; en toen ik, beschaamd en boos, hem trachtte te ontvlieden, greep hij mij aan en hield mij vast. »Nee, clem! gij moet met mij naar huis gaan — ik moet u hebben.» »Ik kan niet, mijnheer!» antwoordde ik woest, »ik zal nooit tot u wederkeeren. Het baat mij niets; ik wil niet.» »Gij zult,» zeide hij, mij met eene sterke hand vasthoudende, terwijl ik worstelde, om van hem los te komen, en haat tegen hem gevoelde wegens zijne tusschenkomst; »gij zult komen, al ware het alleen om uwe moeder.»

Hij overmeesterde mij, gelijk hij altijd deed, door zijn invloed. Hij had eene bijzondere magt, die man, eene magt, die men nooit kon weerstaan. Hij bewerkte, dat ik met hem ging, maar het was mijn vast besluit, hem bij de eerste de beste gelegenheid te ontsnappen. Ik wilde niets meer met eerlijkheid noch met hem te doen hebben. Het baatte niet eerlijk te zijn, dacht ik,

maar het baatte wel, zoo scheen het mij toe, een dief te wezen. Hij bragt mij in zijn huis, terwijl hij mij nog altijd vasthield, ging zijn klein spreekvertrek voorbij en voerde mij naar eene ledige zolderkamer. Toen sloot hij de deur, nam den sleutel en ging zitten, na mij losgelaten te hebben. »OLEM!» zeide hij op zachten, ernstigen toon, »gij hebt een misstap begaan, die in het oog der menschen onvergeeflijk is; maar God oordeelt niet, zooals menschen. Gij kunt nog eerlijk wezen, en gij moet het zijn. Ja, hoor mij nog verder. Gij zijt een van mijne jongens, van mijne zonen, zooals ik mijne kweekelingen beschouw, en ik ben verantwoordelijk voor u. Gij zult niet van den goeden weg verwijderd blijven. Ik ken uwe smart, uwe worsteling, uwe verzoeking, maar ik wil u door alles heen helpen. Vertrouw mij! Gij zult niet tot misdaad en schande gebragt worden, terwijl ik leef." Ik zweeg, ik staarde hem aan met oogen zonder tranen; ik was als staal. Ik verhardde mij tegen hem; ik wilde niet weder de zijne zijn.

» Zie dat bed, » ging hij voort, » daarop stierf uwe moeder, daarop sloot ik hare oogen; en de laatste woorden, die zij uitte, waren een gebed voor u, dat gij mogt bewaard worden voor het booze, dat zij u mogt wederontmoeten, waar de ongelukkigen vrij zijn van leed, en waar de vermoeiden rust hebben!" » Juist hare woorden! Moeder — dood, ach!" Ik verborg mijn aangezicht.

» Zij kwam niet te weten wat gij deedt. Ik dank God, dat ik in staat was dat bitterste leed voor haar te verbergen. Ik bragt haar hier in mijn huis na mijne terugkomst, drie uren na uwe gevangenneming, opdat zij daarvan niet mogt hooren. OLEM! zij stierf vol vrede, gelukkig, u zegenende, biddende, dat gij u braaf mogt gedragen, gelijk zij gedaan had. En zij liet u dezen ring achter." Hij nam den trouwring van moeder uit

zijn zak, en hield mij dien toe. » Maar voor ik u dien geef, moet gij mij beloven, braaf te zullen wezen om harentwil. CLEM! misschien ziet zij u nu. Wie weet het? » — Men kon hem geen weerstand bieden. Ik werd als was in zijne handen. Voor wij dat vertrek verlieten, vertelde ik hem geheel mijn treurig verhaal: de wijze, waarop ik het kwaad bedreef — schier onbewust — de wanhoop, die zich daarna van mij meester maakte, de onverschilligheid van mij, het verder voortgaan in het booze, de toestemming door mij gegeven tot een leven van zonde. — Ik beloofde die te zullen verzaken, en, hoe zwaar het mij ook mogt vallen, alles te zullen verduren, niet alleen om mijne moeder, die ik op aarde niet meer zou zien, maar ook om hem, die haar in hare verlatenheid en armoede bij zich in huis genomen had en haar een zoon was geweest.

En nu nam hij mij ook in zijn huis. Hij zeide, dat dit het eenig middel was om mij te bewaren voor de eerste, bittere gevolgen van mijne daad. Hij verklaarde, dat, als de anderen zagen, dat hij mij vertrouwde, mij vergaf, zij spoedig zouden leeren hetzelfde te doen, en dat niemand mij een verwijt zou durven doen en mij bespotten in zijne tegenwoordigheid. Zoo at ik van zijn brood en dronk uit zijn beker, terwijl ik in het kleine vertrek sliep, waar moeder stierf, die ik met eene menigte van tranen beweende. Ik deed wat ik konde, om den goeden man, die medelijden met mij had gevoeld, te dienen; ik had hem lief met eene onuitsprekelijke genegenheid, en ik leerde iederen dag zijne bijzondere voortreffelijkheid van hart en leven naauwkeuriger kennen. Dat was een tijdperk van vrede en geluk, niettegenstaande de veelvuldige kwellingen, waarvoor hij mij, wat hij ook deed, niet kon bewaren. Met de uiterste gevoeligheid beefde ik terug voor de aanraking met de buitenwereld; ik vreesde den blik van ieder bekend gezigt;

ik gevoelde smart over de bespottingen, waarmede ik zoo dikwerf bejegend werd en, wat nog erger was, over de koude onverschilligheid, waarmede zoo menig-een mij voorbijging. Gaarne had ik mij opgesloten binnen zijne beschermende muren; maar dit wilde hij niet toelaten. Ik moest braaf zijn, zeide hij, en mannelijk dulden wat ik mij had berokkend. Ik moest mij boven bittere herinneringen verheffen en de slechte gedachte aangaande mij tebovenkomen. De eerste schok van het zedelijk stortbad was wel erg, maar ieder oogenblik deed het gemakkelijker verduren, en het was zoowel gezond als versterkend. Met zijne hand op mijn schouder bragt hij mij naar school. Hoe ik mij inwendig schaamde, kan men zich voorstellen. Ik moest daar al die nieuwsgierige oogen zien, ik moest die duizende bliken van verachting verdragen, die ik, waar ik mij ook wendde, ondervond; ik moest beven en sidderen bij iedere toevallige zinspeling van kinderlijke lippen op zulke daden, als de mijne, en ieder oogenblik ongehoorde angsten uitstaan, en daarbij een kalm gelaat bewaren. O! het was eene harde beproeving, maar hij hielp er mij door heen; zijn vriendelijke blik was altijd op mij geslagen; zijne stem had eene bijzondere teederheid, als hij mij toesprak; op allerlei wijze trachtte hij zijnen kweekelingen te toonen, dat hij mij vertrouwde, mij lief had, op mij hoopte. Ik wist toen niet, maar ik vernam lang daarna, hoe hij hen allen op mijne terugkomst had voorbereid, hen daarbij opwekkende, om zijnentwil verdraagzaam jegens een dwalenden broeder te zijn, die een bitter berouw had over zijne zonde.

Te huis wedijverde de edele vrouw van PENRYN met haren echtgenoot, om mij vertrouwen te bewijzen. Ik hielp hunne eenige dienstbode zooveel mogelijk, en hierdoor bereidde ik mij voor tot de dienst van huisknecht, wanneer de leeraar die voor mij vond.

Op zekeren dag sprak hij met een ambtgenoot over mij, om hem over te halen moeite voor mij te doen. Ik verzorgde PENRHYN'S jongetje (dit zij nog opgemerkt), dat twee jaren oud was. Het was zóó aan mij gehecht, dat het schreide, als ik de kamer verliet. » En gij zijt niet bevreesd hem aan te bevelen? Meent gij, dat het verstandig is dien jongen te vertrouwen? » Zoo sprak de heer GREATHED, PENRHYN'S ambtgenoot, terwijl hij mij van terzijde aanzag met eene uitdrukking, zoowel van twijfel als van verwondering.

Ik hield op met den kleinen jongen te spelen, waarmede ik juist bezig was, en hoorde met ingehouden adem naar het antwoord. — Ik haatte den heer GREATHED wegens zijn wantrouwen.

Bevreesd? » zeide mijn meester, terwijl hij ook omkeek, en mij met zijn vrijen, vriendelijken blik aanzag. » Neen, ik heb geen greintje vrees; en ik weet, dat het verstandig van mij is hem te vertrouwen. » — Hoe zegende ik hem wegens zijn edel vertrouwen op mij! En met diepe aandoening nam ik mij voor het nooit teleur te stellen.

Ik heb vroeger gezegd, dat hij zijne kweekelingen aanmoedigde, om vrij tot hem te spreken. Zoo kwam ik veel van zijn innerlijk leven en hart te weten. Dikwijls, nadat hij den ganschen dag zóó gewerkt had, dat de sterkste man er vermoed van zou geworden zijn, als ik eene karaf frisch water voor hem binnenbragt, leide hij zijn boek of eene preek ter zijde, en sprak met eene heldere, vriendelijke stem: » nu, mijn jongen, ik heb juist een half uur voor u. Wat hebt gij te zeggen of te vragen? » — Eens, toen hij de overblijfselen van het bijna uitgedoofde vuur poogde bijeen te rakelen, werd ik getroffen door de ongewone vermoedheid van zijn blik. » Gij schijnt zeer vermoed, mijnheer! » zeide ik. —

» Ik ben vermoed in mijne beenen en in mijn

hoofd," sprak hij. »Gij ziet, dat ik niet meer de man ben, die ik was, eer ik de koorts had, CLEM, mijn jongen!"

»Waarom werkt gij zoo hard, mijnheer? Gij zult nog van vermoeijenis bezwijken."

»Dit is zeker beter dan in ruste weg te kwijnen," verklaarde hij.

»Maar het blijkt mij niet wat gij daarbij wint. Het schijnt u niet rijker te maken."

De zonnige glimlach, hem zoo eigen, verspreidde zich over zijn gelaat. »Nee," zeide hij, steeds beproevende de verstrooide vonken bijeen te vergaderen, in zekeren zin gewisselijk niet. Ik ben arm, zóó arm, dat ik geene kool meer durf gebruiken uit vrees, dat wij morgen te kort zullen komen. Maar wij willen toch een weinig warmte hebben. En vlug de kamer uitgaande, kwam hij terstond terug met eenige stukken van eene oude mand. »Dat zal ik doen," riep hij, terwijl hij die stukken op de vonken wierp. Een kinderlijk genoegen smaakte hij, toen kort daarop eene heldere vlam opflikkerde, waarboven hij zijne dunne handen stak, huiverende, maar daarbij vriendelijk, als altijd. »Dat is uitmuntend! Nu, CLEM! gij vroegt mij, waarom ik zoo hard werk, terwijl het mij niet rijker schijnt te maken. Zeg mij, waarom gij elke gedachte aan stelen onlangs hebt opgegeven?"

Ik sidderde. Naauwelijks kon ik eene toespeling op dien gruwel verdragen, zelfs niet van hem. Ik liet mijn hoofd hangen en antwoordde: »uit liefde tot u, mijnheer! en uit dankbaarheid."

»Juist uit liefde tot uw meester. En ik werk zoo hard om dezelfde reden: uit liefde tot en dankbaarheid aan mijn meester. En mijn loon is wat geen ander meester geeft, geen goud, iets beters dan dat."

»Wat dan, mijnheer?"

»Geluk, vrede, hoop, liefde, dit alles, en dus waarachtige rijkdommen!"

Gij kunt u evenmin de uitdrukking van zijn gelaat voorstellen, toen hij die woorden uitte, als ik haar kan beschrijven. Toen hij van zijn meester sprak, zag hij opwaarts, alsof hij hem aanschouwde, en zijn gelaat drukte opgetogenheid, verhevenheid, aanbidding uit. Ik had iets van denzelfden blik vroeger bij hem bemerkt, als hij opgewekt door het onderwerp, waarover hij predikte, alle harten medesleepte en tranen uit menig oog deed vloeijen. Maar binnen weinige minuten was hij weder dezelfde, vol van belangstelling in mij, dien hij in zijne vervoering eenigzins had vergeten.

» CLEM! ik heb u eene vraag te doen. Hebt gij PHILIP vergeven?»

Ik zweeg een oogenblik, eer ik antwoordde. Toen zeide ik stoutweg: »Neen, en ik zal het niet doen.»

Ik moet vermelden, dat hij dikwijls vroeger die vraag tot mij gerigt had, en dat ik altijd hetzelfde antwoord had gegeven.

» Ik dacht, dat gij iets voor mij wildet doen.» » Ik wil het — iets buiten dat, mijnheer! Ik zal aan PHILIP STEELE geene vergiffenis schenken. Ik heb u beloofd, dat ik de wraak zou opgeven, waaraan ik eens dacht, en dit moet genoeg zijn.»

» Neen, het is niet genoeg. Ik moet ook de vergiffenis hebben.»

» Mijnheer! vroeger deedt gij mij dezelfde vraag, en ik deed bijna eene gelofte, dat ik PHILIP niet zou vergeven.»

» CLEM! gij zegt mij dat' —

» Ik deed die gelofte wel niet, maar ik kon haar gedaan hebben. Gij bemerkt, dat het mijn wensch niet is hem te vergeven. Hij vergold mijne moeder kwaad voor goed. Ik zal hem nimmer vergeven.» Wij hielden een oogenblik op te spreken. Zwijgend zat hij in het vuur te staren. » CLEM!» zeide hij een weinig later, » ik zal hierover niet meer spreken, ten minste nu

niet. Misschien deed ik het te spoedig. Maar let op mijne woorden, terwijl wij daar op die vlam zien, gij moet aan PHILIP vergiffenis schenken." Als om aan zijne woorden kracht bij te zetten, ging de vlam plotseling uit.

Ik gevoelde mij ongelukkig. Ik geloofde blind in hem. Maar ik kon mijn haat niet opgeven. Het scheen mij onbillijk dit te vragen. Dien haat beschouwde ik als mijn regt. Ik was er aan gehecht. Ik was er mede ingenomen. Ik wilde er getrouw aan blijven, ook in spijt van hem."

Toen werd er niet meer over dat onderwerp gesproken. Maar eenige dagen later, toen ik mij met het jongske bezig hield, bleef hij staan, en beschouwde ons aandachtig. »Het is aangenaam," zeide hij hierop, »is het niet, CLEM! hen te dienen, die men liefheeft?"

Ik zag hem aan met een blik, waarin mijn gevoel was uitgedrukt. »Ja, dat is het, mijnheer!" »Maar het is nog hooger genot hen te dienen, die men haat: want dan moeten wij ophouden hen te haten. Niemand zal degenen haten, die hem weldoen; dat ligt niet in onze menschelijke natuur. — Indien iemand, die wegens eene grove belediging haat jegens een ander voedde, mij vroeg, hoe hij het moest aanleggen, om daarvan vrij te worden, ik zou hem antwoorden: doe uwen belediger wel, dien hem, bid voor hem. Gij zult later bemerken, dat gij hem vergeven hebt."

Hij sprak met diepen ernst, met eene plegtigheid, waardoor zijne woorden indruk op mijn gemoed maakten. Maar zij overtuigden mij niet. Ik zou PHILIP STEELE weldoen, ik voor hem bidden! Ik wilde liever sterven. Alles zou ik willen geven, om hem het bitterst leed te berokkenen, gelijk hij het mij had aangedaan.

III.

Op zekeren dag zeide de leeraar mij, dat hij eene betrekking voor mij had gekregen. Ik was aangenomen tot kamerdienaar bij den heer LATCHUP, rentmeester van den graaf van Normanbury.

» Nu, CLEM!" sprak hij tot mij, terwijl hij mij met zijn edel gelaat aanstaarde, » de toekomst ligt vóór u. Ten opzichte van andere jongens kon ik twijfelen, of ik goed handelde niets van het verledene tot den rentmeester te zeggen, ten uwen opzichte niet. Ik weet, dat gij uwe belofte zult houden."

» Gij kunt daarvan zeker zijn, mijnheer!"

» Ik vertrouw, dat gij de vlek, waarmede uw naam bezoedeld is, zult uitwischen en een nieuw en onberispelijk leven leiden."

» God zegene u voor uw vertrouwen in mij. Ik zal doen wat gij zegt." —

Ik aanvaardde mijne betrekking bij den heer LATCHUP, en bevond, dat die zeer moeijelijk was. Zij, die ik te bedienen had, waren niet gemakkelijk te voldoen. Alles moest met de stiptste naauwgezetheid verrigt worden; ja, veel meer dan men van mij vorderen kon werd van mij geëischt. Allerlei schimpnamen werden mij gegeven. Ik werd geslagen, met vloeken toesproken, bespot. Werk en mishandelingen in menigte waren mijn deel, maar ik ondervond geene liefde. Met verloop van tijd werd ik bedreven in mijn werk door slagen en scheldwoorden van hen, die ik bediende, en door krachtigen toeleg van mijne zijde. Men was goed genoeg het met mij te schikken. De heer LATCHUP verwaardigde zich soms te zeggen, dat ik over het geheel genomen nog niet zulk eene slechte soort van een jongen was, hoewel laag van afkomst. —

Maar na zestien maanden brak er een onweder los.

De slager te B., wiens vleesch ik had gestolen, had eene zuster van den heer LATCHUP gehuwd. Ongelukkig bragten de jonggehuwden, terwijl lord Normanbury afwezig was, bij de terugkomst van hunne huwelijksreis een bezoek bij hunnen broeder, en werden natuurlijk prachtig onthaald in de bijzondere kamers van den rentmeester. Terstond nadat ik het gelaat van den slager LARDNER aanschouwd had, wist ik mijn lot. Zijn blik van ontzetting was meer dan genoeg voor mij.

Hoe zal ik de beweging beschrijven, die toen volgde! Alle dienstboden vlogen heen, om hunne bezittingen te onderzoeken; elke lade werd het onderste boven gekeerd. Gelukkig voor mij, dat er niets gemist werd! Maar dat baatte mij niet.

In den namiddag werd ik naar een der vertrekken van den heer LATCHUP ontboden, die, terwijl hij mij met een strakken, vreeselijken blik aastaarde, mij op de volgende wijze toesprak: »Wel dat is eene aardige zaak! Jonge schelm! zie toe, en luister naar mij. Ik ontken niet, dat gij u betamelijk hebt gedragen, terwijl gij hier waart, als ik uwe gemeene manieren voorbij zie, doch daaraan hebt gij geene schuld, want gij zijt van eene lage geboorte. Maar de heeren en dames, die hier wonen, zijn niet gewend aan het gezelschap van dieven noch van het laag gespuis, en natuurlijk kunnen zij zich daarnaar niet schikken. Hoe, gij hebt een armzalig stukje vleesch gestolen! Foei, hoe min! Daarom moet ik tot mijne spijt u melden, dat gij weg moet, onyewijld. Maar gij zult fatsoenlijk behandeld worden; dat is mijn beginsel ten opzichte van de lagere klassen. Gij ontvangt uw loon en tafelgeld nog voor ééne maand. Maar denk er niet aan, bij mij om eene aanbeveling te komen, omdat ik er geene geven kan; want de verantwoordelijkheid zou te vreeselijk zijn. —” Ik had hard gewerkt, zwaar gestreden, veel verdragen in dat huis, alles in de hoop, om mijn goeden naam

te herwinnen, en met het doel, om de belofte, aan mijn dierbaren leeraar gegeven, te houden. Ik sloop uit dat huis weg als een schuldige dief, met oogen door tranen gezwollen, met een gebroken hart en een bevleekten naam. En toch moest ik PHILIP vergeven!

Ik dacht nu niet meer aan een oneerlijk en slecht leven; die tijd was voorbij. Ik wilde tot den leeraar gaan en hem met mijne droefenis bekend maken. He-laas! smart was ook in zijn huis geweest, voordat ik er kwam. Eenige maanden geleden was zijn kind aan de scharlakenkoorts gestorven, en hij zelf ging nu den dood te gemoet door een snel verval van krachten, het gevolg van eene koude, in een onstuimigen nacht gevat, toen hij een zijner gemeenteleden bezocht. Zijne lieve vrouw kwam naar beneden tot mij, en verhaalde mij deze tijdingen met een bleek, droevig gelaat, maar zonder een traan te storten. Zij had, zeide zij, zooveel geweend bij het graf van haren lieveling, dat zij geene tranen meer scheen over te hebben. De geneesheer had PENRHIN bevolen, om met niemand meer zich lang te onderhouden, maar toen hij hoorde, dat ik er was, moest ik volstrekt dadelijk bij hem komen. Ach! hoe veranderd, hoe bleek, hoe uitgeteerd was zijn dierbaar gelaat. Maar het had nog den vroegeren liefelijken glimlach, de heldere, minzame uitdrukking van vorige dagen. Niets kon daarin, dacht ik, verandering brengen dan de dood.

Ik was niet lang bij hem geweest, of hij had mij zóó getroost, dat ik eene wijle tijds althans mijn leed bijna vergat.

» CLEM! » zeide hij, toen hij met de uiterste belangstelling naar mijn verhaal had geluisterd, » het is hard, zeer hard. Maar het is alles goed, en zijt gij thans terneergeslagen, vat weder moed, mijn jongen! en ga voort dapper te strijden. Vat moed, gij zult ten slotte overwinnen!»

Ik heb daartoe geene opgewektheid, mijnheer! ik kan niet meer strijden."

» Gij kunt wel."

» Neen, ik kan niet meer. Het is juist, zooals zij in die—in die plaats der schande zeiden. Mijn ongeluk zal mij als pek aankleven, en altijd mij vervolgen. Als ik voor korten tijd daarvan vrij ben, zal het mij weder opsporen, waar ik ook ben. En ik zal ten slotte in die plaats, waar ik eens was, mijn leven moeten eindigen."

Hij sprong bijna op van zijne sofa. » Neen, neen! honderdmaal neen!" riep hij, terwijl hij zijne oogen met vurige geestdrift wijd opendeed. » Gij zult het tebovenkomen, mijn jongen! geloof mij. Ik zeg, gij zult het tebovenkomen."

Hij zonk uitgeput neder. Maar dadelijk daarop zich weder een weinig ophellende, fluisterde hij: » En ik zie iets goeds in hetgeen u juist nu overkomen is."

» Iets goeds, mijnheer?"

» Ja, iets bijzonder goeds; want gij kunt mij verzorgen. Ik heb u hoog noodig en mijne vrouw heeft u noodig. Wij hebben onlangs dikwerf gewenscht, dat gij hier waart; — wij wenschten het, toen mijn zoontje ziek was. Schrei niet, clem, mijn jongen! Verheug u liever, dat gij herwaarts gezonden zijt, juist in een tijd, dat gij ons van nut kunt zijn." Aldus was het, dat hij mij troostte en mij mijn leed deed vergeten.

Ik verzorgde hem — ik ben dankbaar, als ik er aan denk — zoo teeder, als hij mijne ouders verzorgd had, en ik maakte het daardoor ook voor die lieve vrouw gemakkelijker. Zij zeide dikwerf, dat het scheen, alsof ik haar ter hulp gezonden was, en dat zij niet wist, hoe zij het zonder mij gesteld zou hebben.

Steeds meer ontdekte ik, hoe arm zij waren, hoeveel zijne vrouw hem begeerde te verschaffen, dat geheel boven haar vermogen was. Toen ik dat bemerkte, nam

ik eene banknoot van mijn kleinen schat. Ik bezat geld; want ik had in mijne dienst bij den rentmeester van lord Normanbury slechts weinig verteerd, en had eene maand loon en kostgeld meer, dan ik eischen kon, gekregen. Ik sloot deze banknoot in een brief aan haar, terwijl ik met eene veranderde hand op het adres schreef: »van een getrouwen vriend.” Ik was er bij tegenwoordig, toen zij dien brief opende. »Zie,” zeide zij, »wat de Voorzienigheid ons zendt. Hoe kan ik ooit dankbaar genoeg zijn! Want ik denk,” voegde zij er bij, nadat zij plotseling gezwegen had, alsof eene twijfeling in hare ziel opkwam, »ik denk, dat ik gerechtigd ben, dit geld te gebruiken. Er staat op den brief: »van een getrouwen vriend,” en hij heeft vele zulke vrienden, die blijde zullen wezen, dat hun geld hem goed zal doen. Ja, ik zal 't gebruiken. CLEM! ga heen en koop een pakje vischlijm voor mij en een kuiken bij den poelier. »Wilt gij, mijn jongen?”

Gij kunt u voorstellen, hoe blijde ik was, toen ik hem dat kuiken met smaak zag eten. Het was al de slagen en scheldnamen waard, die ik bij den rentmeester verduurd had, dat ik zulk een genot aan die dierbare menschen mogt verschaffen.

Slechts eenmaal gedurende zijne ziekte maakte de leeraar gewag van PHILIP STEELE. Hij vertelde mij toen, dat deze het goed in zijne eerste dienst maakte. — Ik moest nog in het voorbijgaan vermeld hebben, dat een der leden van het gerechtshof op dien dag, waarop ik veroordeeld werd, zoc getroffen was door PHILIP'S uiterlijk en de wijze, waarop door hem getuigenis werd afgelegd, dat hij onderzoek naar hem deed en eindigde met hem tot zijn page aan te nemen.

»Ik zoude gewenscht hebben, dat ik hem nog eens gezien had,” zeide mijn meester, »en dat ik u beiden gevraagd had, om bij mijn bed elkander de handen te drukken.” (Hij was nu voortdurend bedlegerig). »Want

gij zijt een zoon van mij, CLEM! gij weet het, en hij ook; en ik kan niet dulden, dat mijne jongens elkander een kwaad hart toedragen. Nu wil ik alleen zeggen, dat, zoo gij mij in mijne laatste uren wilt verkwikken, gij uw best moet doen, om hem te vergeven."

Ik trachtte mij zelve te verharderen, maar het ging niet. Ik zag den ernstigen blik van zijne oogen, en ik kon daaraan geen weerstand bieden. » Ik zal beproeven te doen wat gij mij vraagt, mijnheer!"

Een handdruk was zijn eenig antwoord, en hij wendde zijn gezigt naar den muur. Ik wist, dat ik hem een onuitsprekelijk genoeg had gegeven.

Veel leed hij, toen zijn einde naderde; maar hij had aan niets gebrek. Zijne armoede was ontdekt, en lekkernijen, kiesche geschenken, versterkende middelen vloeiden hem van alle zijden toe. Elke verkwikking en verzachting, die geld kan verschaffen, werden in die laatste uren hem beschikt, wiens groote mildheid niet alleen gemaakt had, dat hij arm bleef, maar ook anderen verhinderd had, om te weten te komen, dat hij niets bezat.

Zijn einde kwam. Ik kan het niet beschrijven. Hun, die er getuigen van waren, zal het onuitwischaar in het geheugen zijn geprent. Hij had van mij en eenige anderen reeds uren voor zijn dood afscheid genomen; want anders dan de meesten, die aan zulk eene ziekte lijden, wist hij, dat hij ging sterven.

» CLEM!" zeide hij, » het verblijde u bij deze scheiding, dat gij ons beiden tot den grootsten troost zijt geweest. Ik weet, dat gij mij niet zult vergeten."

» Nimmer, mijnheer! zoolang ik leef."

» Maar wees mijner zóó gedachtig, dat het u ten goede strekt. Dat de herinnering aan mij u opwekke, om aan het kwade weerstand te bieden. Als gij in verzoeking zijt, CLEM! — denk dan aan mij, en wend u tot Hem."

Hij hief zijne dunne, bleeke hand plegtig op, terwijl hij sprak, zoodat het een onbeschrijflijken indruk maakte. De hemel was in zijn gelaat uitgedrukt, de hemel, waarheen hij zich spoedde.

IV.

Eene van de laatste zaken, die mijn meester deed, was, dat hij van den heer rudor (wien hij mijne geschiedenis verhaald had) de belofte verkreeg, dat deze mij onder zijne bijzondere bescherming zou nemen en niet rusten, voordat hij mij eene betrekking had bezorgd. Toen die heer kort daarop tot eene hooge betrekking op eene vergelegene plaats verheven werd, nam hij mij in zijne dienst. Ik bleef een tweetal jaren bij hem. Ik gaf hem volkomen genoegen, zooals men zeide, maar ik ontving er zeer weinige bewijzen van; want er was voor mij niet veel genegenheid in zijn huis. De heer rudor was geheel verdiept in zijne geleerde boeken en geschriften, en zijne vrouw hield zich bijna uitsluitend bezig met het geven en ontvangen van bezoeken. — Alles werd steeds in hunne woning met zwier gedaan, en de maaltijden daar werden als zeer kostbaar aangemerkt. Ik had reden hun dankbaar te zijn; want hoewel zij mij eerst blijken van wantrouwen gaven, namen zij geheimhouding omtrent mij in acht, en stelden mij dus in de beste gelegenheid, om een goeden naam te krijgen.

Ik kwam daarna, als tweede knecht, bij een heer in de nabuurschap, en bleef daar vijf jaren. Ik verliet hem, dewijl ik, als eerste bediende, bij eene vrouw van aanzien hooger loon kon verdienen. Terwijl ik bij haar was, kwam ik in liefdesbetrekking met een jong meisje, dat, hoewel boven mij in stand (want zij was de kamenier van mijne meesteres), getroffen werd door

mijne genegenheid voor haar en daaraan van hare zijde opregtelijk beantwoordde. FANNY PEARSON — zoo heette zij — muntte uit door schoonheid en nog meer door standvastigheid. Wij kwamen overeen met volkomen toestemming van onze meesteres, dat, zoodra wij genoeg opgespaard hadden, wij, als man en vrouw, de eene of andere zaak zouden beginnen.

Bijna tien jaren waren verlopen, sedert ik mijne eerste dienst had verlaten, en ik hoopte, dat ik mijn kwaden naam teboven was gekomen. Maar ik dacht steeds aan mijn misstap. Eene rilling ging dikwijls door mijne leden, als ik mij voorstelde, wat ik gevoelen zou, indien die schande ooit FANNY ter ooren kwam. Soms was ik bijna besloten haar alles te verhalen; want ik twijfelde, of het eerlijk of het te regtvaardigen was, om zulk eene gebeurtenis voor haar geheim te houden. Maar ik had den moed niet, om gevaar te loopen haar te verliezen, die ik zoo teeder beminde. Ik overwoog gestadig met onrust, wat ik doen moest; maar ik bleef het stilzwygen over de zaak bewaren.

Toen ik meer dan drie jaren in de dienst van mijne mevrouw geweest was, werd zij door familie-omstandigheden verplicht hare huishouding op te breken en met haren zoon buitenslands te gaan. Dankbaar nam ik haar aanbod aan, dat zij mij eene dringende aanbeveling wilde geven aan den heer GRANT, een harer vrienden te London, die een bediende van standvastig karakter voor zijne zieke nicht zocht.

Ik vertrok naar de hoofdstad, om mijn geluk te beproeven. Ik bemerkte, dat de heer GRANT een zeer kleingeestig en achterdochtig man was. Hij scheen alles te betwijfelen. Na mijn tweede onderhoud met hem, schreef hij aan mijne mevrouw eene lijst van vragen, zoo lang als mijn arm, en liet mij voor de derde maal bij zich komen, om zijn eindbesluit te vernemen. Ik kwam en werd aangenomen. Het antwoord van mijne mevrouw

was meer dan voldoende. » Buitengewoon goed, » verklaarde de heer GRANT, en hij overhandigde mij een briefje, om het voor mijne toekomstige meesteres mede te nemen. Daarin meldde hij haar, dat ik de bediende was, dien hij voor haar had gehoord.

Toen ik op het punt was de kamer te verlaten, berigtte hem een knecht, die binnenkwam, dat de persoon, die reeds zoo dikwijls om de plaats bij zijne nicht aanzoek had gedaan, er weder was. » Is hij er weer » riep de heer GRANT driftig uit, en schielijk naar het portaal loopende, terwijl zijn bediende en ik hem meer op ons gemak volgden, vloog hij op een man aan, die daar stond met den hoed in de hand. » Zijt gij daar alweer, » sprak hij tot hem. » Heb ik u niet gezegd, dat ik met een persoon in besprek was, omtrent wien ik nog getuigenissen moest inwinnen? Zij zijn uitmuntend uitgevallen, en nu heb ik hem aangenomen. »

» Zeer goed, mijnheer! ik vraag u versooning. Ik wilde de kans maar eens wagen. » Dus liet zich eene beleefde stem hooren, die mijn bloed deed verstijven. Tot nu toe had de heer GRANT mij belet den spreker te zien; maar thans, nu hij zich omkeerde, om van hem heen te gaan, bevond ik mij plotseling tegenover dien man. Het was PHILIP STEELE. Bevallig van uiterlijk, wel gekleed, bijna als een heer, zoo stond hij daar voor mij.

Ik was ten hevigste geschokt; toch scherpte ik mijn gezigt, en ik was zoo in staat hem naauwkeurig op te nemen. Hij deed een stap voorwaarts, en zeide met groote beleefdheid tot den heer GRANT: » Mag ik vragen, mijnheer! is dat de persoon, dien gij aangenomen hebt? »

» Ja, wel zeker. Zooveen deed ik het, » zeide de heer GRANT met koortsachtige drift. » Wat zou dat? Waartoe die vraag? »

» Omdat het mijn pligt is u iets mede te deelen, waarop gij waarschijnlijk niet bedacht zijt geweest, dat, namelijk, die persoon, CLEMENT CAREW, eenige jaren geleden van diefstal overtuigd en naar de gevangenis gezonden werd.»

De heer GRANT sprong op, alsof hij door een schot was getroffen, en zag, aan ieder lid bevende, den man aan. — » Naar de gevangenis?»

» Hij zelf zal het niet ontkennen, mijnheer! als gij het hem vriendelijk vraagt.»

PHILIP sprak met schijnbaren tegenzin, alsof hij een onaangename pligt vervulde.

De heer GRANT wendde zich tot mij: » Is dat waar?» riep hij, letterlijk dansende in overmaat van ontzetting.

Hij had het niet behoeven te vragen. De waarheid was op mijn aangezicht geschreven. Ik wist, dat ik zoo wit was, als de brief, dien ik in mijne bevende hand hield.

Ik gaf hem dien brief terug zonder een woord te spreken. Woorden kwamen nu niet te pas.

» Dat is ontzettend, moet men erkennen,» riep de heer GRANT, terwijl zweetdruppels op zijn gelaat stonden; » dat is — ontzettend! Een man, dien ik reeds gehoord had voor die arme, hulpbehoevende dame! Hij heeft zich zoo gedragen! Hoe heeft hij mij bedrogen! Ik ben verzekerd,» zeide hij zich tot PHILIP wendende, die daar schijnbaar zeer bedaard stond, » ik ben verzekerd, dat ik u oneindig veel verschuldigd ben, dewijl gij. . . . .»

Nu nitte ik woorden, die, gelijk een stortvloed, uit mijn brekend hart voortstroonden:

» Ja, gij zijt hem dank verschuldigd! Ja, hij sprak de waarheid. Ik werd naar de gevangenis gezonden wegens diefstal op de aanklagte van hem. Ik stal een klein stukje vleesch, om mijne moeder van den dood te redden, mijne moeder, die hem nacht en dag tijdens

eene vreeselijke koorts verzorgd had en zijn leven redde met gevaar van haar eigen leven."

Toen rigtte ik mij tot PHILIP, en staarde hem aan met glinsterende, moordende oogen:

"Dit is de tweede maal, dat gij mij aangeklaagd en mij ongelukkig gemaakt hebt. Indien ik u niet verscheur lid voor lid, daar waar gij staat, 't is niet om uwentwil, noch om mijnentwil, maar het is om iemand, dien ik in uwe tegenwoordigheid niet wil noemen. Zie daar, gij hebt uwe beurt tweemaal gehad, nu moet de beurt aan mij zijn!"

In woede ging ik hem voorbij, terwijl hij terzijde sprong en door de uitdrukking mijner oogen ontzet werd. Ik ijldo naar de deur en vloog het huis uit.

Ik liep, gelijk ik op den dag van den diefstal had geloopt, ik liep, alsof ik mijne wanhoop zocht te ontvlugten. Ik stond niet stil, totdat ik mijn verblijf had bereikt. Ik snelde door den kleinen winkel, ging voorbij den verwonderden groenteverkoper en zijne vrouw, in wier huis ik mijne kamer had, en sloot mij in mijn vertrek op, gelijk een opgejaagd dier. En ik was opgejaagd door het spook van mijne eigen daad. Die vloek had mij weder opgespoord, mij vernietigd, gelijk altijd geschieden zou, zooals de dieven mij voorspeld hadden. Ik was voor altijd verloren.

Den ganschen dag zat ik daar onbewegelijk, beproevende te denken, terwijl angstgevoel mij ternederdrukte. O! hard was het wat ik had ondervonden. Ik had zoo ijverig het goede nagestreefd, aan iedere verzoeking zelfs tot gewone ondeugden weerstand geboden, mij zoo verheven op mijn eerlijken naam, op het vertrouwen in mij gesteld, zoo geroemd op de vlejende aanbeveling van mijne mevrouw! En nu was ik onteerd, was ik openlijk voor een dief verklaard! Want de bediende van den heer GRANT had de beschuldiging vernomen, en de heer GRANT zelf zou natuurlijk

aan mijne mevrouw van het gebeurde kennis geven. FANNY zou het weten! Ik bedekte mijn aangezicht met mijne handen en snikte overluid, als ik daaraan dacht. Ik wenschte te sterven; ik wilde mij zelven in de rivier werpen en zoo aan alles een einde maken. Er was geen vrede voor mij op aarde, geene hoop! En dat alles door hem. Wat zou de leeraar nu zeggen? Hij zou begeerd hebben, dat ik PHILIP vergaf, zonder twijfel! Hem vergeven! Ik zou liever sterven, als ik hem maar kon vernietigen, dan nu hem vergeven.

Gedurende drie dagen verliet ik mijne kamer niet. Den eersten nacht ging ik zelfs niet naar bed, maar zat gedurende de uren der duisternis bewegingloos, naar de lucht ziende, gelijk iemand, die droomt. De vrouw des huizes, ontzet over mijne vreemde houding, kwam dikwijls op mijne kamer, terwijl zij eten bragt tot voorwendsel voor hare komst. Ik beproefde te eten, om mij te bevrijden van den last, dien zij mij veroorzaakte. Op den vierden morgen gaf zij mij een brief, — een brief van FANNY. Ik opende dien werktuigelijk, te goed wist ik wat die zou, wat die moest inhouden. En ik bedroog mij niet. Alles was tusschen ons geëindigd. Ik kon niet verwonderd zijn, schreef zij, als zij weigerde aan eene verbindtenis getrouw te blijven, die in geheele onwetendheid omtrent mijn vroeger leven tot stand was gebragt. Het wreede onregt, dat ik haar had aangedaan, het bedrog, waaraan ik mij omtrent haar had schuldig gemaakt, wilde zij beproeven mij te vergeven, en zij zou voor mij bidden. Maar zij moest mij vaarwel zeggen.

Ik staarde zonder iets te doen op dien brief, die open voor mij lag, geheel onbewust, dat de vrouw des huizes in de kamer verwijlde en mij bespiedde. Eindelijk sprak zij: »Mijn man en ik hebben altijd naauwlettend toegezien op degenen, aan wie wij onze kamer verhuurden, en nooit deden wij van onze zijde

hun eenig onregt aan — nooit, sedert wij onzen groentewinkel begonnen." Ik zag op, ik begreep hare meening niet. »Misschien was het aangener voor beide partijen, als gij uwe biezen paktet," zeide zij op lompen toon. »'t Is het best regt door zee te gaan, en daarom spreek ik zoo."

Nu verstond ik haar. Ook zij had het gehoord.

Gelijk iemand, die van eene langdurige ziekte herstelt, zwak en nog zeer gevoelig, waggelde ik van die plaats en begaf mij weder in de koude, moeilijke wereld. Ik ging verweg naar een van de onaanzienlijkste gedeelten der stad, en huurde de eerste armoe-dige kamer, die ik vinden kon. Ik bezat geld in overvloed. Want reeds lang had ik iederen penning bewaard, dien ik sparen kon — voor mijne FANNY.

Niet lang daarna werd ik ernstig ziek; en een tijdlang hoopte ik, dat de dood mij van mijn lijden zou verlossen. Maar de Voorzienigheid had iets anders voor mij bereid.

Toen eenige maanden later mij werk aangeboden werd door een naburigen timmerman, die mijne kennis van het vak had ontdekt, nam ik het aan, meer uit behoefte aan eenige bezigheid dan uit werkelijke armoede.

Nu volgden weken, maanden, jaren van een vreugdeloos, doelloos bestaan. Werktuigelijk volbragt ik daarin de taak, mij gegeven. Ik hield mij met niemand op, dien ik ontwijken kon, haatte mijn geslacht, haatte bijna mij zelven; het was een bestaan zonder belangstelling, zonder deelneming in iemands lot, zonder vergiffenis. Want ik teerde op mijn wrok. Ik peinsde telkens daarover. Ik vernieuwde mijn haat dag aan dag. Ik schilderde mij zelven met boosaardig genoegen de wraak af, die ik op dien aartsvijand nemen zou, zoo ik kon. Ik wenschte, dat ik maar vrij hem benadeelen kon, gelijk ik mij vrij beschouwde, om hem te verafschuwen. De belofte, mijnen leeraar gedaan,

was in mijn oog niet langer verbindend. Niemand, hoe hij ook dacht, kon iets anders van mij verwachten, dan PHILIP STEELE te haten.

Ik ga deze jaren, zoo vreeselijk en goddeloos, voorbij. In mijne droefgeestigheid uitte ik soms het gebed van den tollenaar, maar ik ging nooit ter kerk; nooit gedurende vijf lange jaren knielde ik neder voor God. Ik vermat mij om toornig te wezen op mijnen grooten Schepper. Onder een onuitsprekelijk gevoel van onrecht ging ik gebukt. Ik hield mij zelve voor een verworpen, veroordeeld, vervloekt schepsel, uitgesloten van alle deelneming en liefde — geheel en voor altoos alleen.

Een menschenhater heeft gewoonlijk zich zelve evenzeer te beschuldigen, als de wereld. Ik weet nu, dat ik veel van hetgeen ik in dien tijd heb verduurd mij zelve had kunnen besparen. Indien ik, in plaats van de kampplaats te ontvlugten, volhard had in het strijden, zooals de heer PENRHYN geoordeeld had, dat ik moest doen, ik zou ten slotte wel overwonnen hebben. Want ik had vrienden van waarde, die volgaarne mij van dienst zonden geweest zijn. Mijne mevrouw had geene moeite gespaard, om mijne geschiedenis uit te vorschen, en overal naar mij gevraagd, eer zij en FANNY buitenslands gingen. De heer TUDOR had hetzelfde gedaan en tevens vrijwillig een krachtig getuigenis in mijn voordeel afgelegd; — ja, wat ten slotte niet het minst beteekende, toen mijne lieve meesteres van hem gehoord had, wat er met mij gebeurd was, hield zij niet op onderzoek naar mij te doen. Maar ik had geen spoor van mij achtergelaten. In mijne angstige begeerte, om mij zelve voor de geheele wereld te verschuilen, had ik mijn waren naam verborgen, en de vriendelijke en opwekkende woorden, die mijn verpletterden geest zouden bemoedigd hebben, werden nooit uitgesproken. — Zoo verliepen vijf treu-

rige jaren, en op vijf-en-dertigjarigen leeftijd was ik, zoo al niet in mijn voorkomen, dan toch in mijn hart, een oud man. Het gaf mij eene ziekelijke vol-doening, om geen menschelijk wezen toe te laten mijn drempel te betreden, behalve degenen, die zaken met mij hadden. Zoo gaf ik aan de meening voedsel, dat ik in mijne hersenen gekrenkt was, doch niemand kwaad deed.

Op zekeren avond keerde ik van eene lange wandeling terug, toen mijne aandacht getrokken werd door eene menigte, die zich in eene straat, niet ver van die, waarin ik woonde, voor de stoep van een armoedig huis verdrong. Ik deed wat ik in geene maanden, ja in geene jaren gedaan had, ik rigtte mij uit eigen beweging tot een mijner medemenschen, en vroeg hem wat er te doen was. »Daar is een man, die of dood of stervende is,» antwoordde hij, »een geval van geuw-honger, zegt men.» Ik kon naauwelijks reden geven van de aandrift, die mij bewoog, om te naderen, en toen ik dit deed, opende zich de volksmassa gedeeltelijk. »Heeft iemand ook een druppel brandewijn?» vroeg een politiedienaar, rondziende. Ik had wat hij vroeg. Ik droeg altijd eene kleine flesch met dat vocht in mijn zak, omdat ik aan kramp onderhevig was. Ik gaf hem die flesch, terwijl ik onder zijne hoede hem volgde, toen hij weder heenging, en zich over een voorwerp op de stoep bukte, dat ik wegens de lijvige gestalte van hem niet kon zien.

»Ik kan zijn mond niet open krijgen,» hoorde ik hem zeggen. Toen riep eene menigte van stemmen:

»Ja, ja, hij dronk. Hij is niet dood.»

»Is hij niet dood?»

»Nee, hij dronk; zie, daar doet hij het nog eens; hij neemt eene volle teng. Nu heeft hij genoeg; geef hem nu niet meer.»

De politiedienaar rigtte zich op, en gaf mij de flesch terug. Terwijl hij dit deed, bewoog hij zich een weinig terzijde, en stelde mij zoo in de gelegenheid, om de gedaante van den stervenden man te zien. Bleek, als de dood, lag deze daar; zijn gelaat was vermagerd, zijne kleeding met modder bemorst en gescheurd, zijn hoed afgevallen, zijn haar verward, zijn gansche voorkomen uiterst ijzingwekkend. — Maar men kon toch duidelijk in die gedaante PHILIP STEELE herkennen.

Ik kwam een paar stappen naderbij, om mij volkomen zekerheid te verschaffen. Met hevige drift zag ik hem aan. »Heb ik u, mijn vijand, gevonden,» zeide ik bij mij zelven.

Ja, ik had hem gevonden, zooals ik in mijne uiterste boosaardigheid zou gewenscht hebben hem te vinden. Hij was thans in mijne magt. O onuitsprekelijke blijdschap! Nu kon ik mij eindelijk wreken.

De brandewijn had hem in zooverre hersteld, dat hij teekenen van leven gaf, maar hij bleef steeds buiten kennis. De politiedienaars spraken er over, om hem naar een voor zulke menschen bestemd verblijf te brengen, maar ik mengde mij in hun gesprek: «Ik ken dezen man,» zeide ik, »brengt hem naar mijn huis. Ik zelf wil hem oppassen.»

Toen zij hem achter mij droegen, vroeg ik mij af, wat ik met dezen mijnen vijand uitvoeren zou, nu hij zoo onverwachts in mijne magt was geraakt. Maar voor het tegenwoordige stelde ik het antwoord op die vraag uit. In de stilte en eenzaamheid van mijn huis wilde ik beslissen wat ik met hem doen zou.

Men bragt hem hier binnen, door dezen winkel, voorbij die plaats, waar gij nu zit, langs deze trappen, en men legde hem in mijn bed. Vrijwillig bood zich iemand aan, om een geneesheer te halen. Ten spoedigste was er een arts gekomen, een jong mensch

met een schrander, nadenkend gelaat, die de kwaal ten naauwlettendste onderzocht. Hij schudde er zijn hoofd over, en twijfelde, of de man den nacht zou doorkomen. De lijder, verklaarde hij, was onlangs ernstig ziek geweest, en daarop waren door gebrek aan voedsel en oververmoeijenis zijne ligchaamskrachten zóó uitgeput, dat het herstel daarvan hoogst onzeker was. De geneesheer echter zou doen wat hij kon; hij wilde medicijnen zenden, welke volgens door hem gegeven aanwijzingen toegediend moesten worden, en van de zorg, waarmede die aanwijzingen in acht genomen werden, zou misschien de laatste kans van leven afhangen. — Het was verder volstrekt noodig, zeide de arts, dat men voortdurend bij den lijder waakte, gelijk ook dat men hem bij geschikte gelegenheden opwekkende middelen en later voedsel in kleine hoeveelheden gaf. Verlangde ik eene oppaster, onverwijld kon hij er eene, die goed was, zenden.

Neen, van eene oppaster wilde ik niet hooren. Ik verschrikte bij het denkbeeld van iemand, die mijne handelingen zou bespieden. Alles wat voor den man noodig was te doen, zeide ik, wilde ik zelf verrigten.

Terwijl de arts mij met een scherpen, wantrouwenden blik aanzag, verklaarde hij, dat hij op den morgen van den volgenden dag weder een bezoek zou brengen; hij overhandigde mij zijn kaartje, opdat ik hem ontbieden kon, wanneer ik zijne hulp eerder behoefde. Hij herhaalde tevens wat hij aanbevolen had ter verzorging van den doodkranke, en vertrok.

Niet zonder moeite slaagde ik er in den vermagerden man te ontkleeden; ik leide hem hierop weder neder, en ging toen naar beneden, om mij eenig avondeten te bereiden. Ik gevoelde, dat ik voedsel moest nemen, om kracht te verkrijgen tot hetgeen ik te doen had.

Zeer spoedig bragt een jongen de geneesmiddelen:

twee fleschjes; op het eene was geschreven: » dadelijk te gebruiken, » op het andere: » een zesde deel om de twee uren te geven. » Ik bragt beide fleschjes met mijne avondspijze naar boven, en begon, mij bij het bed plaatsende, over hetgeen ik doen zou na te denken.

Zoo was dan nu mijn vijand aan mijne genade overgegeven. De man, die tweemaal mijn levensgeluk had vernietigd, bevond zich in mijne magt. Ik behoefde slechts de geneesmiddelen weg te werpen en hem alleen te laten, dan zou hij sterven; dit had de geneesheer meer dan eens gezegd. Zoo was ik gewroken. Hij had mijn leven tot een dood gemaakt, ik kou hem thans den werkelijken dood berokkenen. Niemand zou het weten; ik kon veilig wezen voor elk gevaar van ontdekking; ik, die alleen met hem in huis was en den sleutel daarvan in mijn zak had. De geneesheer zou op den volgenden morgen komen en hem dood vinden, gelijk hij als bijna zeker had voorspeld.

Zou niemand het weten? Was er niet Een, die alles wist, alles zag? Wat zou in het oog van dien Ééne het verwaarloozen van den doodkranke zijn? Wat? Moord. Deze gedachte kwam thans bij mij op.

Ik keerde mij om en zag niet zonder weerszin naar hem. Hij bewoog zich juist op dit oogenblik met moeite. Zijn hoofd was van de peluw gevallen. Werktuigelijk hief ik het op, en leide het weder op de peluw, na deze te hebben geschud. Toen ik dit deed, opende hij zijne oogen, die mij met een vreemden, wezenloozen blik aanstaarden; daarna sloot hij ze met een zucht.

Ik ging zitten. Op mijne plaats bij het bed kon ik de lucht zien, welke met heldere, witte wolken bedekt was, waardoor de maan glinsterde, die somtijds wel voor een oogenblik verdonkerd werd, maar dan weder zuiverder en helderder dan vroeger scheen, omgeven met een wijden kring van schitterend licht,

Lang bleef ik daarop staren, en ik verdiepte mij in de gedachte aan den Almagtige, die den nemel had voortgebracht met de tallooze sterren, waarvan iedere eene bijzondere wereld was. In diepe bewondering was ik verzonken; een gevoel van ontzag maakte zich van mij meester bij de vraag, die in mij oprees, of Hij mij nabij was, of Hij mij aanschouwde, terwijl ik in dat vertrek zat te peinzen, te overwegen — wat? Onverwachts rigtte de zwakke gedaante zich op, en met een woesten blik en vreeselijke stem riep PHILIP uit: »Dorst! dorst! geef mij te drinken!»

Die kreet bragt mij tot mij zelven terug. Ik ging naar de lade, waarin de twee fleschjes met de geneesmiddelen stonden. Van het gebruik daarvan hing zijn leven af, had de geneesheer gezegd. Ik nam het eene fleschje, waarop geschreven stond: »dadelijk te gebruiken,» goot den inhoud daarvan in een glas, en terwijl ik zijn hoofd met de eene hand ondersteunde, bragt ik met de andere het glas aan zijne lippen. Ik wendde mijn blik van hem af, toen ik dit deed. Hij dronk de artsenij met onbeschrijfelijke gretigheid. »God zegene u daarvoor,» stamelde hij met eene zwakke, onduidelijke stem.

Vreemd werd ik aangedaan door dien zegen, welken hij mij onbewust gaf. Het scheen mij, alsof hij mij dankte voor het behoud van zijn leven. Toen ik, hierdoor getroffen, tot de liefelijke maan opzag, wier stralen een breeden lichtstroom in mijne kamer uitgoten, verrees het beeld van den dierbaren leeraar op eens voor mijn geest. Ik zag in mijne verbeelding zijn bleek, ernstig gelaat, zijne vriendelijke oogen, zóó duidelijk, als ik u nu zie. Wederom klonken mij die woorden van hem in de ooren: »Wees mijner zóó gedachtig, dat het u ten goede strekt. Als gij in verzoeking zijt, denk dan aan mij; en wend u tot Hem. Er is geen geluk in den haat, er is eene goddelijke vreugde in het vergeven.»

Ja, ik kon die vreugde mij nu voorstellen. Ik had iets daarvan gesmaakt sedert de oogenblikken, waarin ik den verzwakte oprigtte, en hem den reddenden drank toediende. »Wij kunnen niet voortgaan hen werkelijk te haten, aan wie wij weldaden bewijzen. Dat is niet eigen aan onze menschelijke natuur." Het was mij, alsof die woorden van den vereerden man op nieuw mij toegesproken werden.

Ik zag PHILIP aan. Bleek, uiterst hulpbehoevend lag hij daar, geheel afhankelijk van mij. Maar hij was nu veilig bij mij, zóó veilig, alsof zijne moeder aan zijne zijde waakte. Hij was niet langer mijn vijand. Mijn boosaardige haat scheen gevloden, verdwenen te zijn tegelijk met de dienst, die ik hem had bewezen. Ik gevoelde, dat ik hem zonder dwang van ganscher harte kon vergeven, zooals ik zelf vergiffenis wenschte.

Ik knielde neder, en met mijne oogen op zijn bleek gelaat geslagen bad ik, bad ik werkelijk voor het eerst in al die jaren. Toen gevoelde ik zulk eene innige dankbaarheid, als ik nooit te voren gekend had, waarvan ik mij vroeger geen begrip had kunnen vormen. Gedurende dien ganschen, langen nacht van waken was de geest van mijnen leeraar met mij, en zijne woorden klonken gestadig in mijne ooren: »er is eene goddelijke vreugde in het vergeven."

Sedert dien tijd was ik een ander man. Een zware last scheen plotseling van mijne schouders gewenteld, en ik was weder vrij. Mijn vijand had mij met mijn geslacht verzoend, en mijne hand was niet meer tegen ieder en ieders hand niet meer tegen mij.

Toen de geneesheer den volgenden morgen kwam, vond hij zijn patient niet alleen nog in het leven, maar beter dan hij mogelijk had geacht. Wegens alles wat door hem van mijne vreemde gewoonten was vernomen, verklaarde hij nu, had hij gedacht, dat er voor den lijder slechts eene zeer geringe kans van

leven was, en hij kon naauwelijks zijne verwondering verbergen over de teedere zorg, waarmede ik den kranke verpleegde en oppaste. — Die verzorging van hem moest nog lang voortgezet worden, en ik werd ten slotte genoodzaakt hulp te zoeken gedurende den dag, opdat ik in staat ware, om het werk te verrigten, waarvan mijn levensonderhoud en het zijne afhing. De geneesheer sprak mij over eene dienstbare, buiten betrekking, die eene bijzondere geschiktheid had tot het oppassen van zieken. Indien zij gevraagd werd, zonde zij, zooals hij zeker wist, gaarne gedurende eenige uren van den dag hare diensten bewijzen. Dankbaar nam ik zijn aanbod aan, dat hij met haar over de zaak zou spreken.

Zij kwam; en ik laat het aan uwe verbeelding over, om u voor te stellen wat ik gevoelde, toen ik in die vriendelijke helpster mijne FANNY herkende — FANNY, die nooit opgehouden had mij te zoeken, sedert de bijzonderheden van mijne geschiedenis haar naar waarheid waren bekend geworden — FANNY, die tranen zonder einde wegens mij had vergoten — FANNY, die onze mevrouw had opgepast gedurende hare laatste ziekte te Parijs en bij haren dood eene kleine som van haar geërfd had, voldoende, om zonder onvoorzigtigheid thans in het huwelijk te treden — FANNY, die mij eenigen tijd tevoren had opgespoord, niet-tegenstaande mijne verandering van naam, en die het middel, dat zich haar thans aanbood, had aangewend, om mij nog eens te ontmoeten — FANNY, die mij zeide, dat zij mij wegens hetgeen ik voor den hulpeloozen man gedaan had nog inniger beminde, dan ooit te voren, en dat zij mij wilde helpen, om hem te bewaken en te verzorgen, niet alleen nu, maar gedurende haar gansche leven, zoo het noodig was.

Wel hielp zij mij! Want zij verdroeg langen tijd met mij de korzeligheid, de gemelijkheid, de vreeselijke

neerslagtigheid, aan PHILIP's ziekte eigen; en wij verpleegden en dienden hem te meer, hoe meer hij medelijden en hulp behoefde.

Ik wil niet nitweiden over zijn naberoow, toen na een vermoëijend tijdperk van lijden zijn geest vatbaar werd, om de omstandigheden, waarin hij zich bevond, en hetgeen met hem voorgevallen was eenigzins te begrijpen. Genoeg zij het te zeggen, dat hij gedurende de acht gelukkige jaren van ons huwelijk van ons brood gegeten, uit onzen beker gedronken heeft, en ons als een broeder geweest is. Zoolang wij leven, zal hij ons niet verlaten. Door zijne ziekte is hij veel zwakker naar den geest dan naar het ligchaam gebleven. De drank is zijn ongeluk geweest. Hij heeft niet minder dan drie aanvallen van den dronkaardswaanzin (delirium tremens) gehad; den laatsten slechts korten tijd, voor ik hem vond. En nu nog, hoewel hij niemand kwaad doet en welwillend en dankbaar is, kan men hem niet lang alleen vertrouwen; want hij kan de verzoeking niet weerstaan, en de kleinste druppel drank maakt hem opgewonden en woest. Hij helpt mij in mijn winkel en past met eene groote zelfopoffering op onze kinderen. Hij is nu uit met ons oudste meisje, dat pas den leeftijd van zeven jaren bereikt heeft; en hij zal haar tegen den regen beschermen, op het gevaar af van zelf nat te worden. — In de avondschool, die ik onder toezigt van den heer BERTRAM ingerigt heb, en die mij een van de grootste genoegens oplevert, is hij mij van onuitsprekelijke dienst. Niet een van de jongens op die school is onbekend met mijne geschiedenis. Want ik, die een levend voorbeeld ben van den invloed, dien vroeg ontvangen indrukken uitoefenen, moet ook trachten ze voor anderen heilzaam te maken. Zij kunnen voor een tijd verdwijnen en vergeten worden, maar zij keeren terug, als men blootgesteld wordt aan de hitte van verzoeking en lijden,

Menig jong mensch ging verloren, nadat hij eens viel, omdat er geene krachtige, vriendelijke hand was die hem oprigtte, geene liefelijke stem, welke, gelijk die van mijn leeraar, hem toesprak: »Ga voort, rusteloos voort met strijden. Verwin het kwade, dat gij gedaan hebt, en maak zoo, dat gij u een anderen, een beteren naam verwerft.» —

»Mijnheer! het verhaal van mijne levensgeschiedenis is ten einde.»

»Wat dunkt u,» zeide mijn vriend, terwijl wij op een der liefelijkste zomeravonden langzaam naar huis wandelden, »had ik ongelijk, toen ik u zeide, dat die man de kennismaking waard was?»

Bij de Drukkers en Boekverkoopers M. WIJT & ZONEN, zijn verkrijgbaar de volgende Kleine Stukjes

	Cents.		Cents.
1. Peter Lobeck	15	38. Sterfgevallen van zeven bekeerde heidenen.....	10
2. De welbestede stuiver.....	10	39. Levensloop van C.L.Töpfer	07½
3. De wever uit Welsh	07½	40. Eenige bijzonderheden uit het leven van Morrison....	15
4. De kleine bewoner van het Auvergnésche Gebergte....	10	41. Lydia S.....	07½
5. Arme Sara.....	04	42. Hugo Bourne.....	07½
6. De jonge Hutbewoonster... 22½		43. De christelijke viering van den Zondag.....	05
7. Opwekking te Elberfeld....	05	44. Henri Obookiah.....	10
8. De Iersche boer.....	10	45. De zendelingen in Groenl.	15
9. Elisabeth Cunningham.....	15	46. Het bezoek bij een kranke.	15
10. John Robins, de matroos... 10		47. Brieven van een' leeraar ..	15
11. Uitbreiding der Parabel ... 10		48. Polycarpus	10
12. Kolonel Jacob Gardiner.... 15½		49. Als God werkt, wie zal dan keeren l.....	15
13. De Stroopers-dochter.....	10	50. De Soldaten-dochter.....	10
14. De Bode met goede tijding. 15		51. Het gelukkige sterf bed... 16	
15. Jansje Allan	15	52. De weg en het middel 15	
16. Zonderlinge tusschenkomst der Voorzienigheid.....	07	53. De gast zonder bruiloftskl. 07½	
17. Levensber. van Amelia Gale 07½		54. Treffend voorbeeld	07½
18. Sara Hill.....	12½	55. Levensschets v. Blumhardt 15	
19. De geschied. van MarySmith 12½		56. Hadara.....	04
20. De Dorps-predikant	10	57. De oude geneesheer.....	10
21. De waarheid van het Evang. 10		58. De roepstem des Heeren 15	
22. Kracht des geloofs	10	59. Anna Walsh	07½
23. Herman de houthakker.... 12½		60. Eerste zend. te St. Thomas 15	
24. Laatste uren v. John Cowper 10		61. Thirza.....	20
25. Het einde van den tijd.... 10		62. Vroege godsvrucht	07½
26. Wat God bewaart, is wel bewaard.	15	63. De Russische kleermaker. 07½	
27. Wie zijt gij? Wat hebt gij te doen?.....	10	64. Kermerk. v. een kind Gods 07½	
28. De weërhaan van het kasteel 12½		65. Overtuiging verwaarloosd. 12½	
29. Eben-Haëzer inLatakko... 10		66. Woord aan jonge moeders. 07½	
30. Indiaansche bekeerlingen .. 10		67. De onbekende zending.. 04	
31. De Christen-feesten.....	05	68. Mevrouw Rumpff.....	10
32. Verhaal van 2 predikers... 07½		69. Opmerkelijke leiding Gods 07	
33. De tijd en de eeuwigheid .. 10		70. Een nieuw traktaatje..... 10	
34. Kort en heilzaam berigt ... 10		71. De vrome landman.....	07½
35. Johan Coenraad Ter Linden 07½		72. Ged. over de eeuwigheid.. 07½	
36. Een beroep op het hart 12½		73. Maria	10
37. De landman in den Elzas... 10		74. William	07½

Cents.	Cents.
75. De Christen in het gasthuis 03	117. De Christen-vrouwen der Apostolische eeuw..... 06
76. Lord Teignmouth..... 10	118. Christina en Esther..... 06
77. Leven van Schwartz... 08	120. De verhoogde Heer..... 05
78. Wie zoekt die vindt..... 05	121. De zegenrijke vrucht van een rijkedaalder..... 02
79. Levensb. van een' soldaat.. 05	122. Opw. tot h. werk der zend. 05
80. Pacalsdorp..... 07½	123. De Baron Dhijhern..... 07½
81. Onnoodige zorgen..... 04	124. Een woord tot aanbeveling der zendingenzaak..... 07½
82. Zachéüs..... 08	125. De toekomstige wereld... 05
83. De twee bureu..... 10	126. Iets uit het leven eener zendelingsvrouw. 2e brief. 07
84. Bekeering v. A. H. Franke. 04	127. Eene uit duizend..... 06
85. Blandina..... 07½	128. Eene Martelaarsgeschied. 05
86. Bede van een grijsaard ... 07½	129. Een Rabbi die rust zoekt bij Christus..... 05
87. Het huisgez. te Haeterdale 15	130. De Christin geroepen tot deeln. aan de zendingzaak. 05
88. Inwendig Christend in onder Hottentotten..... 05	131. Zoeken en vinden..... 10
89. Aärons dood..... 15	132. De onfeilbare gids..... 10
90. Het Paaschfeest..... 10	133. Wien te hooren?... 07½
91. Leven van Chrysostomus . 07½	134. Eene zwaar beproefde geloofsheldin..... 07½
92. Het geheimzinnige in den Christen..... 06	135. Marianne, de Bijbelverspreidster van St. Giles.. 10
93. Jacob Wilson..... 15	136. De dochter v. d. Landman 12½
94. De eerste kerkgang..... 10	137. De hoop des christens .. 07½
95. Wanneer ben ik, enz..... 06	138. Het leven van v. d. Kemp. 05
96. Overeenk. Christel. Gods. 05	139. Kunt gij altijd van Jezus zwijgen..... 06
97. Zendingsgave..... 15	140. Het werk v. kleine Jessie. 07½
98. De zwarte knecht..... 10	141. Liefde voor liefde..... 05
99. Waarschuw. tegen valsche overleggingen..... 10	142. Heilig leven, zalig sterv. 07½
100. De bedelaar..... 05	143. Een sterfb. in den vreemde 07½
101. Samuel Mills..... 05	144. Iets uit het leven eener zendelingsvrouw. 3e brief 05
102. Triomfboog van Titus ... 06	145. Iets uit het leven eener zendelingsvrouw. 4e brief. 05
103. Zijt gij gelukkig?... 07½	146. Levensgesch. van eenen Ierschen knaap..... 07½
104. Uit- en inwendige zending 05	147. De Thermometer..... 05
105. De twee erfenissen..... 05	148. Toespraak..... 05
106. De waarde van het gebed. 07½	149. Eene uitn. helpster d. zend. 05
107. Samuel Crowther..... 07½	150. Niet verre..... 06
108. Catharina Philips..... 07½	151. Wat een reisverhaal uitwerken kan..... 05
109. Goodluck Day..... 07½	152. Het „Onze Vader“..... 05
110. De toestand der heid. vrouw 07½	
111. Middel om rijk te worden. 04	
112. Eene oude beproefde raad . 12½	
113. Verband ijver voor de zend. 07	
114. Ra-Poor-Negro..... 05	
115. De zendel. onder de heid. . 05½	
116. Iets uit het leven eener zendelingsvrouw. 1e brief. 05	

Bij de Drukkers en Boekverkoopers M. WIJT & ZONEN,
zijn mede te bekomen de volgende Kleine Stukjes:

	Cents.		Cents.
1. Noodzakelijkheid der kennis van Jezus Christus...	07½	33. Gedachten van een oud Godgeleerde.....	20
2. Het geluk van God tot zijn vriend te hebben.....	07½	33. Hogendorp, ootmoed voor God.....	20
3. Het ware geluk, geschetst in drie gesprekken.....	07½	34. Wonderb. oogbeschooving	20
4. VanEyk, over de Bekeering	20	35. Resler, over de gezangen..	10
5. » » Sacramenten	05	36. Een boekje om den Bijbel te lezen, de 25 Exempl....	20
6. » » Regtzinnigh.	25	37. Honigdroppen uit deSteenrots Jezus Christus.....	12½
7. » » voorbeelden van vroegbekeerden..	25	38. Lessen der wijsheid voor alle Christenen.....	20
8. » » bij de uitdeeling des Bijbels.	04	39. Een zestiental beknopte preekjes.....	07½
9. Jezus, de ware zondaarsvr.	07½	40. Leven en bekeering van Vrouw Langerveld....	07½
10. Een boekje voor menschen, die het niet willen lezen..	04	41. Th. van der Groe, zaligmakend geloof.....	40
11. De godvruchtigekrijgsman iets over het vloeken.....	04	42. Kort begrip der christelijke religie.....	07½
12. Hartelijke opwekking en welmeenende raad.....	07½	43. Bekeeringsgeschiedenissen en sterfbedden.....	20
13. De weg des heils, in zestien korte voorstellen.....	15	44. Spiegel der goddelijke voorzienigheid.....	20
14. De godvruchtige zeeman..	12½	45. Leven van Mevr. Paterson. Ds. Laan, Gesprekken en Overdenkingen, als;	07½
15. Een woord tot bemoediging	04	46. Heilands Geboorte.....	40
16. Iets over de Vereeniging..	10	47. Heilands Lijden (1e. stukje)	30
17. Jonathan de baggerman...	07½	48. » » (2e. »)	30
18. Franke, heilige en veilige weg des geloofs.....	04	49. » » (3e. »)	30
19. Overdenking over het wederzien.....	05	50. » » (4e. »)	35
20. Ernstige gedachten over de eeuwigheid.....	04	51. » Opstanding (1e. st.)	35
21. Raadgevingen. Wenken. Middelen.....	05	52. » » (2e. stukje)	35
22. Leven en sterven van een vroeg godvreez. dochtertje.	12½	53. » Hemelvaart.....	35
23. Onderw. om zalig te worden	04		
24. Het hoerenmeisje.....	02	A. Black, de schoorsteenveger.	07½
25. Jozef.....	02	B. Nimmer te laat.....	07½
26. Schets van Jezus leven...	05	C. Nimmer te vroeg.....	07½
27. Vrolijk uitzigt van eenen 96jarigen grijsaard.....	10	D. De kracht van deGodsdienst	07½
28. De goede moeder.....	12½	E. De Oudejaars-avond.....	07½
29. Th. Hoog, over de vroege godzaligheid..	15		
30. » Opleiding van het nageslacht.	20		

A 2429148